

gedebiteerd dat niet in overeenstemming is met de historische waarheid. Mevrouw Roodhuyzen geeft ter zake een verslag dat een zeer betrouwbare indruk maakt.

De activiteit tijdens de jaren 1780 ging de krachten van het Friese college te boven. Een door de generaliteit benoemde commissie van onderzoek — unicum in de geschiedenis van het Nederlandse zeezezen — onder leiding van de befaamde staatsman en rechtsgeleerde mr. H. van Wijn concludeerde in 1786 dat de Friese admiraliteit failliet was. Niettemin bleef zij tot het einde van de Republiek bestaan. Raden ter Admiraliteit en anderen, die zich aan wanbeheer en corruptie te buiten waren gegaan, bleven buiten schot, met uitzondering van de bekwame scheepstimmermansbaas Jan Sweerus, die zeker niet de hoofdschuldige was.

Het is al met al geen opwekkend verhaal, de geschiedenis van de Friese admiraliteit in de achttiende eeuw. Het wordt door de auteur zakelijk verteld, zoals ook elders met veel aandacht voor het sprekende detail. Het is duidelijk dat aan haar werk grondige archiefstudie ten grondslag ligt. Daarbij heeft het haar echter niet meegezeten: in 1771 ging de gehele administratie verloren, toen het Harlinger Admiraliteitshof afbrandde, en het archief van de Friese admiraliteit heeft ook geleden toen in 1844 vele archivalia van de admiraliteiten in Den Haag verbrandden. Gelukkig zijn er nog betrekkelijk veel afbeeldingen en realia overgebleven die herinneren aan de minst belangrijke der vijf admiraliteiten. Een groot aantal hiervan is in dit boekje afgebeeld.

Tot slot enkele kritische kanttekeningen. De slag bij Seneffe vond niet in 1672 plaats, zoals op pagina 29 wordt medegedeeld, maar in 1674. Een incidenteel gebruikte uitdrukking als 'schepen van 74 stuks kanons' (41) doet wat merkwaardig aan; gebruikelijker, ook bij deze schrijfster, is 'stukken kanon'. 'Hambriok' (35) moet worden gelezen als 'Hambroik'.

Ph. M. Bosscher

J. W. Veenendaal-Barth, met medewerking van V. L. Vree, ed., *Particuliere notulen van de vergaderingen der Staten van Holland 1620-1640 door N. Stellingwerff en S. Schot, VI, januari 1633-april 1634* (Rijksgeschiedkundige publicatiën, Grote serie CCXLIX; Instituut voor Nederlandse geschiedenis: Den Haag, 2002, xiii + 674 blz., €60,-, ISBN 90 5216 121 6).

Het is verheugend dat de delen van deze belangrijke RGP-uitgave zo regelmatig blijven verschijnen. Deel VI bevat de notulen van de vergaderingen van de Staten van Holland van januari 1633 tot april 1634. Gelukkig was Stellingwerff, die de uitvoerigste notities maakte, alle dertien zittingen van de partij; Schot liet de helft ervan verstek gaan. De notulen van de eerste drie zittingen van 1634, waarop de spanningen hoog opliepen, verdienen speciale aandacht, omdat gedrukte resoluties ontbreken. De vergelijking van de notulen met de resoluties wordt in deze jaren bemoeilijkt door de opzet van de resolutieboeken, die meestentijds niet de vergaderorde maar de punten van beschrijving volgen. Een vergelijking van de notulen van Stellingwerff met die van Schot is evenmin eenvoudig, omdat Schot vaak de afloop van een zaak bij de eerste vermelding aantekent. Toch mag zo'n vergelijking niet achterwege blijven; de notulen vertonen soms opmerkelijke verschillen in interpretatie en nadruk.

Financiële problemen bleven in 1633-1634 de zittingen van de Staten van Holland domineren, hoewel de nood iets minder groot lijkt te zijn geweest dan in voorgaande jaren. Vooral de sollicitateurs-militair, de admiraliteiten en de WIC meenden miljoenen tegoed te hebben; toch namen hun jammerklachten af. De meeste gewesten waren bijzonder nalatig bij het betalen van hun quote in de subsidies voor het zeezezen; dit was echter niets nieuws. Holland dreigde

wel elke keer vanwege de deplorabele situatie van de admiraliteiten, die weinig verweer hadden tegen de aanvallen van de Duinkerker kapers, die twee tot vier schepen per dag uit de Republiek zouden opbrengen (104), de subsidies voor het zeewezen te zullen betalen uit de Hollandse quote voor het landleger, doch schroomde de daad bij het woord te voegen. Alle voorstellen voor verzwaring en vermeerdering van de belastingen en voor bestrijding van fraude en inegaliteit bij de belastinginning werden op de lange baan geschoven en in de doofpot opgeborgen, zonder dat een besef van urgentie aanwezig leek. De impasse werd telkens doorbroken door nieuwe leningen aan te gaan, ondanks de weerstand die daartegen bestond.

De religieuze spanningen liepen na 1632 zienderogen terug. De tegenstellingen tussen de contraremonstranten en de remonstranten, die de voorgaande jaren herhaaldelijk voor een patstelling in de Staten van Holland hadden gezorgd, deden zich deze periode niet eenmaal gelden. Natuurlijk bleven religieuze spanningen een rol spelen bij de scherpe verdeeldheid over het buitenlandse beleid, maar zij hadden hun allesverzendend karakter verloren.

Dat verklaart mede waarom de politieke tegenstellingen lange tijd minder hoog opliepen dan in de voorgaande jaren. De onderhandelingen met een zware afvaardiging uit de Zuidelijke Nederlanden over een bestand of vrede bereikten mei 1633 een beslissend stadium en raakten meteen in een impasse. De moeilijkheden draaiden om de incorporatie van de VOC en WIC, de overgave van de Meierij van Den Bosch en de Baronie van Breda, de greep op de Scheldedelta en de deelname van de Duitse keizer en de Liga. De tegenstellingen in Holland vielen in het niet bij die in de Unie. Een minderheid in de Staten van Holland onder aanvoering van Haarlem, Leiden en Gouda, met wisselende steun van Schoonhoven, Gorinchem, Brielle, Hoorn, Enkhuizen, Edam en Purmerend, verzette zich fel tegen de vredesgezinde koers van de meerderheid, maar legde zich uiteindelijk elke keer vrij gelaten neer bij het meerderheidsstandpunt; echte knopen behoefden voorlopig niet te worden doorgehakt. De tweespalt ging in de Staten-Generaal veel dieper en leidde tot een patstelling. Zeeland, Friesland en Groningen wezen een bestand of vrede bot van de hand en stelden alles in het werk de vredehandel te torpederen. Holland was niet in staat de impasse te doorbreken; het kwam zelfs in een volledig isolement terecht door het Franse voorstel een alliantie aan te gaan, hoewel een meerderheid in Holland afbreken van de onderhandelingen wist te voorkomen tot zij uitzichtloos waren geworden. Telkens blijkt de onmacht van Holland in deze jaren; deze werd in de hand gewerkt door het Spaans verzet tegen een bestand of vrede, die de Zuidnederlandse afvaardiging de wind uit de zeilen nam. Zo verliep het tij voor beëindiging van de slopende krijg.

Frankrijk poogde evenals in 1629 met zijn alliantievoorstel in troebel water te vissen. Het doel was de Republiek evenals Zweden met subsidies tegen de Habsburgers in het veld te houden, terwijl het zelf buiten schot bleef. De tegenstanders van een vrede of bestand in de Unie en in Holland lieten zich moeiteloos voor het Franse karretje spannen. Frederik Hendrik ging evenals in 1629 direct overstag; Gelderland, Utrecht en de Hollandse ridderschap volgden. Veel Hollandse steden begonnen te wankelen. De meest vredelievende steden van Holland onder aanvoering van Dordrecht, Amsterdam, Rotterdam en Alkmaar kwamen daardoor onder steeds grotere druk te staan. Tenslotte moesten zij in april 1634 het hoofd in de schoot leggen.

Deze bronnenuitgave maakt duidelijk dat het vuur van de tweedracht in de jaren 1632-1634 in de Unie veel hoger oplaaide dan in Holland. Bij alle brandende kwesties stonden Holland en zijn bondgenoten lijnrecht tegenover elkaar: de onderhandelingen met de Zuidelijke Nederlanden, de alliantiebesprekingen met Frankrijk, de omvang van het staats leger, de aanvang van de veldtocht, de financiering van de oorlog, de subsidiëring van het zeewezen en de hulpverlening aan de WIC. Holland was door deze tweespalt niet in staat een vuist te maken.

Dezelfde kwesties leidden tot verdeeldheid in de Staten van Holland. Deze tweedracht mondde echter, behalve inzake de vraag of de Republiek een verbond met Frankrijk moest sluiten, niet uit in een impasse. De Staten van Holland kwamen in de jaren 1633-1634 in rustiger vaarwater terecht; de grootste druk was van de ketel.

De Hollandse verhoudingen in de onderhavige jaren worden het best ontleed door J. I. Israel, wiens onderzoek is gebaseerd op de vroedschapsresoluties van de stemhebbende steden. Deze bronnenuitgave voegt daaraan een nieuwe dimensie toe door de samenhang en context van de beschreven zaken en de compromisbereidheid van de leden in de Staten van Holland te veranschouwen; de onmacht van de Republiek in deze tijd vloeyde niet primair uit onenigheid in Holland voort. Israels analyse is bewonderenswaardig, maar deze bronnenuitgave maakt een andere interpretatie van allerlei kwesties mogelijk. Wel heeft dit deel een beperking die de twee voorgaande delen misten: de pensionarissen hebben in 1633 bij omvragen in de Staten over een vrede of bestand met de Zuidelijke Nederlanden en Spanje omwille van de geheimhouding meermalen hun veer neergelegd; dat was in 1629 en 1632 niet het geval. De transcriptie, het verwijssysteem en het uitvoerig register zijn van de kwaliteit waaraan men ongemerkt gewend is geraakt. Helaas heeft ook deze bekwame bewerkster de medewerking aan de uitgave op een laag pitje gezet; moge deze daardoor geen vertraging ondervinden!

Guido de Bruin

K. Bechler, *Schloss Oranienbaum. Architektur und Kunstpolitik der Oranierinnen in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts* (Dissertatie TU Berlijn 2000, Studien zur Landesgeschichte IV; Halle: Mitteldeutscher Verlag, 2002, 248 blz., €26,-, ISBN 3 89812 097 X).

Het Oranje-erfgoed in Duitse streken staat sinds een paar jaar definitief op de (toeristische) kaart. Een 1800 kilometer lange Oranjeroute (zie www.oranierroute.de) voert de reiziger langs 25 Nederlandse en Duitse steden: van Amsterdam en Breda, via Kleef, Nassau, Dietz (Oranienstein) en Oranienbaum, naar Potsdam en Oranienburg. De tentoonstelling 'Onder den Oranje Boom', in 1999-2000 achtereenvolgens in Krefeld, Oranienburg en Apeldoorn te zien, was gewijd aan de invloed van de 'Nederlandse' hofcultuur op Duitse vorstenhoven in de zeventiende en achttiende eeuw. Deze was een rechtstreeks gevolg van de huwelijken die de vier dochters van Frederik Hendrik en Amalia van Solms met Duitse vorsten sloten. In 1646 trouwde Louise Henriette (1627-1667) met keurvorst Frederik Willem van Brandenburg (1620-1688); in 1652 huwde Albertine Agnes (1634-1696) de Friese stadhouder Willem Frederik, vorst van Nassau-Dietz (1613-1664); in 1659 vond het huwelijk plaats tussen Henriette Catharina (1637-1708) en Johan Georg II, vorst van Anhalt-Dessau (1623-1693); in 1660 tenslotte volgde dat van Maria (1642-1688) met Lodewijk Hendrik Maurits, paltsgraaf van Simmern (1640-1674).

Aan deze verbintenissen lagen belangrijke dynastiek-politieke overwegingen ten grondslag. Frederik Hendrik en Amalia voerden een doelbewuste huwelijksstrategie voor hun kinderen, gericht op een sterke positionering van het Oranjehuis temidden van andere protestantse Europese vorstenhoven. Het huwelijk van hun zoon Willem met Mary Stuart in 1641 was in dat opzicht een cruciale zet. Amalia van Solms speelde bij dit streven naar prestigeverhoging van Huis en Hof een doorslaggevende rol. Als weduwe stelde zij zich tot voornaamste taak om de dynastie zowel letterlijk als figuurlijk 'levend' te houden — juist in een periode waarin de Oranjes tijdelijk politiek buitenspel stonden. Die ambitie uitte zij op de enige manier die haar